



2.1.3 De impact van racisme en discriminatie op jongeren


★ In het kort

- Racisme en discriminatie hebben een enorme impact op het leven van een zeer grote groep jongeren.
- De impact van racisme en discriminatie laat zich zowel op sociaal-maatschappelijk vlak voelen als op vlak van persoonlijk welbevinden.
- De gevolgen van racisme en discriminatie kunnen tot laat in de volwassenheid doorwerken.


Racisme en discriminatie kunnen op verschillende manieren een grote impact hebben op de identiteitsontwikkeling van kinderen en jongeren.

Hoewel racisme door de meeste mensen spontaan geassocieerd wordt met 'persoonlijke' conflicten, bijvoorbeeld wanneer een jongere op straat wordt uitgescholden voor 'vuile makak', is racisme in grote mate maatschappelijk van aard. Het is dan ook goed een onderscheid te maken tussen de impact van discriminatie op sociaal-maatschappelijk vlak en de impact van racisme op het persoonlijke welbevinden.

Impact van racisme op sociaal-maatschappelijk niveau

De ongelijke toegang tot rechten en ontplooiingskansen van etnisch-culturele minderheden is ondertussen veelvuldig gedocumenteerd. Ze worden meer afgewezen in hun zoektocht naar een huurwoning, ze hebben het moeilijker om een job te vinden, ze worden op school sneller doorverwezen naar richtingen die onder de capaciteiten van de leerling liggen, enz. Racisme is bijgevolg geen louter 'persoonlijke' kwestie, maar bepaalt ook het functioneren van maatschappelijke instellingen. 

 "1.2.3 Dominante groepen en 'de norm'" op p. 63

 "1.2.4 De eigen machtspositie" op p. 73

Wanneer je met jongeren rond racisme aan de slag gaat, houd dan ook best in het achterhoofd dat het nooit louter een kwestie is van 'persoonlijke ervaringen van racisme' in het leven van de jongere zelf. Het is steeds ook verbonden met ervaringen van discriminatie

in de bredere omgeving van de jongere. Zo kunnen in zijn/haar gezin of in zijn/haar vriendenkring verschillende herinneringen aan discriminatie leven die eveneens een grote impact op de jongere hebben. Twee voorbeelden daarvan zijn:

■ **Discriminatie op de woningmarkt:** *aangezien ze een deel zijn van een gezin, worden de kansen van kinderen op een woning evenveel ingeperkt als die van hun ouders. De gevolgen van slechte huisvesting voor kinderen (op hun gezondheid, op de leerprestaties, op hun privacy, ...) zijn zelfs nog groter dan voor volwassenen.*

■ **Discriminatie op de arbeidsmarkt:** *mensen uit etnisch-culturele minderheden maken minder kans om een goede job te vinden. Ze werken ook vaker in onzekere sectoren en ongunstige statuten. Dit leidt tot een grotere maatschappelijke kwetsbaarheid voor het gehele gezin, ook de kinderen. Het armoederisico voor gezinnen met een migratieachtergrond ligt dan ook drie tot vijf keer hoger dan voor gezinnen zonder migratieachtergrond.*

De gevolgen van deze ongelijke kansen zijn immens. Niet alleen is er een directe impact op het welzijn van de kinderen, het weegt ook allemaal door in hun latere volwassen leven.

Zelfs de gehele samenleving betaalt een zware prijs: discriminatie leidt immers tot een verspilling van talent, tot marginalisering en tot sociale conflicten.

Impact van racisme op het persoonlijke welbevinden

Naast de invloed op de maatschappelijke kansen, hebben discriminatie en racisme ook een grote impact op het welbevinden van kinderen en jongeren. We kunnen hier spreken over 'de binnenkant' van discriminatie en racisme. Naarmate een jongere opgroeit, wordt deze zich immers in toenemende mate bewust van het feit dat anderen hem/haar negatief bekijken en categoriseren. 🗨️

Maar zelfs al gaat het hier om 'de binnenkant' van een jongere, dan nog kan die binnenkant bepaald worden door discriminatie en racisme bij anderen zoals familieleden of vriendjes. De pijn om de uitsluiting en vernedering die kinderen hun ouders, broers, zusjes zien ondergaan, zal steeds diepe sporen nalaten. Uiteraard in de eerste plaats omdat de meest nabije en dierbare mensen onrecht

🗨️ "1.2.2 Sociale ordening en kruispuntdenken" op p. 58



wordt aangedaan, en kinderen daarbij een grote machteloosheid om dit te verhinderen zullen ervaren. Daarnaast heeft het ook een diepe impact omdat een kind al snel begrijpt dat iemand wordt uitgescholden omdat hij een andere huidskleur heeft of (schijnbaar) uit een ander land afkomstig is. Een kind beseft dat dit verbale geweld evenzeer tegen hem of haar gericht had kunnen zijn, wat tot gevoelens leidt van onzekerheid over zichzelf en zijn/haar kansen in de samenleving.

Een negatief zelfbeeld van de jongeren gaat daarenboven vaak gepaard met het gevoel dat ze steeds meer moeten doen dan anderen om zichzelf permanent te bewijzen maar dat, als puntje bij paaltje komt, ze toch niet dezelfde positie als andere jongeren kunnen bereiken. De jongeren ervaren daardoor dikwijls een grote discrepantie tussen rechten die anderen kunnen opeisen en die ze zelf kunnen opeisen en benoemen dit als hypocrisie.

Deze traumatische ervaringen van racisme en discriminatie, kunnen in de ontwikkeling van jonge kinderen en adolescenten formerend werken: ze vormen dan als het ware een 'grondervaring' –die alle andere (latere) ervaringen mee zal inkleuren en aantasten. Dat kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat sommige jongeren zich racistisch behandeld kunnen voelen, ook op momenten of in situaties waar een geheel andere dynamiek aan de orde is. Elke vorm van 'afwijzing' of 'conflict' kan immers de herinnering oproepen van al die andere ervaringen van racisme en uitsluiting. Het gaat er precies om dat deze 'grondervaring' hen permanent 'op hun hoede' maakt voor een omgeving die afwijzend en vijandig kan zijn. Willen we helend omgaan met deze destructieve 'grondervaring' dan zullen we ons moeten trainen om die ernstig te nemen. Ook op momenten dat er geen sprake is van racisme, zullen we moeten peilen naar de grondervaring die op de achtergrond zijn destructieve werk doet. Pas door het ernstig nemen van die grondervaring, scheppen we de noodzakelijke ruimte om ze van andere ervaringen te kunnen onderscheiden. 🗝️ 🗝️

Tegelijk moeten we onder ogen zien dat racistische uitspraken en gedragen nog steeds schering en inslag zijn, in de gehele samenleving, en dus ook in het eerstelijnswork. Onze jongeren krijgen dus ook dagelijks te maken met nieuwe ervaringen van racisme en discriminatie die hun 'grondervaring' blijven voeden.

Om slechts één klein voorbeeld te geven van de duizenden ervaringen die ooit gedeeld werden tijdens de sociale-media-campagne '#dailyracism':

🗝️ "4.3.3 'Identiteitskwetsuren' ernstig nemen" op p. 335

🗝️ "4.3.6 Geef woede en frustratie een plaats" op p. 343

“Terwijl de leerkracht vroeg wie zijn GSM had genomen, keek ze de hele tijd naar alle leerlingen met een migratieachtergrond. Eén van mijn klasgenoten vroeg waarom ze de hele tijd onze richting uitkeek. Het volgende meen ik echt, haar antwoord was: ‘Omdat stelen toch wel in jullie cultuur zit?’ Daar zaten we als 13jarigen, ons leven moest nog beginnen.”

#dailyracism, IK, 22 maart 2016

Racistische categorisering heeft onmiskenbaar een negatieve impact op identiteitsontwikkeling. Hoe sterker de jongere een contrast voelt tussen de eigen identiteit en de ervaring van categorisering, hoe sterker de destabiliserende invloed kan zijn. Enkele effecten van deze destabilisering kunnen de volgende zijn:

-
- **Internalisatie:** *wanneer de jongere zichzelf (onbewust) als ‘mindere’ of ‘zwakkere’ begint te zien en het normaal begint te vinden dat anderen hem of haar discrimineren. Jongeren gaan dus de blik van hun vijandige omgeving eigen maken en worden zo hun eigen onderdrukker. Mogelijke effecten daarvan zijn dat kinderen zich beginnen te gedragen naar stereotypen en vooroordelen of dat kinderen uit etnisch-culturele minderheden onder elkaar ook racisme toepassen.*

 - **Onzichtbaarheidssyndroom:** *wanneer de jongere het gevoel heeft dat zijn/haar talenten en persoonlijkheid niet naar waarde worden geschat en niet worden gezien. Daardoor geraakt hij/zij ervan overtuigd er nooit bij te zullen horen.*

 - **Overassimilatie:** *wanneer een jongere zich totaal gaat aanpassen aan wat de samenleving van hem of haar verwacht, in de hoop op die manier toch erkenning en bevestiging te krijgen. De jongere laat dan de eigen verlangens, behoeftes, ambities los, ‘vervreemdt’ van zichzelf om aan het ideaalbeeld van de ander/de samenleving te voldoen.*

 - **Een spiraal van negatieve gevoelens:** *wanneer de jongere gevangen geraakt in gevoelens van minderwaardigheid, vervreemding, onzekerheid, uitsluiting, frustratie, agressie, enz.*

 - **Psychische problemen:** *wanneer de jongere verdere symptomen ontwikkelt zoals angsten, depressie, psychose, enz.*
-




Het hoeft weinig betoog dat de gevolgen dus zeer diepgaand en langdurig kunnen doorwerken, indien racisme en discriminatie niet op een éénduidige manier maatschappelijk worden veroordeeld én aangepakt en indien jongeren niet tegelijk positief ondersteund worden in hun identiteitsontwikkeling.

Tot slot is het ook belangrijk te verduidelijken dat discriminatie niet hetzelfde is als pestgedrag. Hoewel er uiteraard gelijkaardige uitsluitingsmechanismen spelen, zijn er tussen beide ook significante verschillen:


1. *Racisme doet zich niet enkel binnen één groep voor, zoals dat vaak het geval is bij pesten. Racisme is een weerkerend patroon in de samenleving. Jongeren die gediscrimineerd worden, ervaren dit niet enkel in het jeugdhuis of in de klas maar kunnen ermee geconfronteerd worden op quasi elke plek waar de jongere zich begeeft: op straat, op de bus, in de sportvereniging, aan een dienstenloket, in de media, enz.*
2. *Ook is pesten een dynamiek tussen een specifieke groep en een specifiek individu, terwijl racisme en discriminatie zich op een hele bevolkingsgroep richt. Dat betekent ook dat je als jongere je niet enkel individueel aangevallen voelt, maar beseft dat ook je vrienden, broers, zussen en ouders mikpunt zijn van gelijkaardige agressie.*
3. *Verder maakt het een enorm verschil wanneer jongeren uitsluiting enkel of vooral ervaren onder leeftijdsgenoten of wanneer zij diezelfde uitsluitingsmechanismen ook tegenkomen bij gezagsdragers en leidinggevende volwassenen. Het hoeft geen betoog dat de impact van racisme veel diepgaander en nefaster zal doorwerken indien jongeren die ook ervaren bij politieagenten, schooldirecteurs, leerkrachten, sportcoaches, jeugdwerkers, hulpverleners, enz.*
4. *In tegenstelling tot pesten, wordt discriminatie en racisme daardoor langzaamaan ervaren als een alomtegenwoordig probleem dat op elk moment kan toeslaan en waaraan niet te ontsnappen valt. Zelfs wanneer je één specifieke context ontvlucht, weet je immers dat je niet met een 'schone' lei kan beginnen, omdat je jouw huidskleur, afkomst of religie nu eenmaal altijd zichtbaar bij je hebt.*

 "4.1.5 Een consequente antiracistische cultuur opbouwen in je organisatie, instelling of school" op p. 300


Als eerstelijnswerkers hebben we dus een doorslaggevende rol te spelen, niet enkel bij het tegengaan van racisme en uitsluitingsmechanismen binnen de eigen groepen en organisaties, maar ook in het weerwerk bieden aan de structurele vormen van racisme in onze samenleving. 

Wat kan dit betekenen voor eerstelijnswerkers?

Bijna iedereen heeft wel ooit eens uitsluiting, pestgedrag, vernedering op basis van een uiterlijk kenmerk of eigenschap ervaren. De herinnering aan deze ervaring kan eerstelijnswerkers helpen om zich in te leven in wat racisme en discriminatie bij jongeren aan gevoelens kan teweeg brengen. Tegelijk is het van belang dat we de specifieke aard van racisme, en de reële verschillen in vergelijking met pestgedrag, ook ten volle ernstig nemen en verrekenen in het beluisteren van jongeren. Je eigen ervaring kan dus wel helpen bij het inleven in het verhaal van de jongere, maar kan nooit als 'richtsnoer' dienen. Het gaat tenslotte niet over ons, en hoe wij ooit met pestgedrag zijn omgegaan. Het gaat over hoe die specifieke jongere, in een specifieke context, een heel specifieke situatie heeft ervaren. Dat zal altijd 'anders' zijn dan de eigen ervaring, en vraagt dus ook om in zijn specificiteit benaderd te worden.

Voor wie tot de dominante groep in de samenleving behoort, is het niet altijd even duidelijk hoe wijdverspreid racisme en discriminatie zijn en hoeveel mensen het dagelijks op zeer concrete wijze raakt en wat de preciese impact daarvan is. Eerstelijnswerkers worden er dus toe uitgedaagd zich door jongeren goed te laten informeren over de verschillende plaatsen en situaties waarin zij racisme en discriminatie ervaren, deze (grond)ervaringen steeds ernstig te nemen, eventueel te helpen om verschillende ervaringen van 'conflict' te onderscheiden van ervaringen van racisme en discriminatie, en vervolgens mee te helpen zoeken hoe hier samen weerwerk tegen geboden kan worden. 

Wanneer je vaak met jongeren uit etnisch-culturele minderheden werkt, is het noodzakelijk hen voldoende ruimte te geven om hun ervaringen van discriminatie te uiten en

 "5.8 leidraad voor het omgaan met racistische uitspraken" op p. 369



hen tools aan te reiken om er mee om te gaan. De wijze waarop eerstelijnswerkers dat doen kan heel verschillend zijn (van het onderwerp bespreekbaar maken tot het meehelpen om een aangifte te doen), maar in elk geval is het een absoluut minimum dat je er als eerstelijnswerker aandacht voor hebt dat je de kwetsuren au sérieux neemt.

"4.3.3 'Identiteitskwetsuren' ernstig nemen" op p. 335

Eigen positiebepaling

Heb je zelf ervaringen van racisme of discriminatie meegemaakt? Zo ja, wat voor impact hadden die op je eigen identiteitsontwikkeling? En zo nee, ken je mensen uit je nabije familie- of vriendenkring die dergelijke ervaringen hebben meegemaakt? Wat was de impact ervan op hun leven?

Indien je vaak met jongeren uit etnisch-culturele minderheidsgroepen werkt, ken je dan hun ervaringen van racisme en discriminatie? Zo ja, wat voor impact lijken die ervaringen te hebben op hun identiteitsontwikkeling? En zo nee, hoe zou je hen daarrond kunnen bevragen binnen de context van je professionele taak?

2.1.4 Migratie en globalisering

In het kort

- Migratie is een normaal fenomeen dat heel de geschiedenis door heeft plaatsgevonden.
- Zeker in onze geglobaliseerde wereld valt het te verwachten dat er grote migratiestromen ontstaan, maar we problematiseren specifieke segmenten van die migratiestromen en verliezen hun bredere socio-economische en politieke context vaak uit het oog.